

Оксана Свєженцева,

кандидат історичних наук, доцент,
начальник відділу міжнародних зв'язків
Ужгородського національного університету

Іван Вовканич,

доктор історичних наук, професор,
декан факультету історії та міжнародних відносин
Ужгородського національного університету

Ірина Люба Горват,

кандидат історичних наук,
науковий співробітник Повітового музею
м. Сату-Маре (Румунія)

УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКІ ТРАНСКОРДОННІ ПРОЄКТИ: ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ КОМПОНЕНТ

У статті розглядаються сучасні українсько-румунські транскордонні відносини у сфері освіти і науки, з урахуванням культурної близькості двох народів та спільних актуальних викликів. Значна увага приділяється специфіці транскордонного співробітництва Закарпатської області та повітів Сату-Маре, Марамуреш і Сучава. Йдеться про те, що можливості регулювання викликів для західних транскордонних регіонів України здебільшого відкриваються через доступ до Європейського інструменту сусідства та до його програм прикордонного співробітництва - «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна» та «Румунія-Україна». Обґрунтовано необхідність дослідження транскордонної території та знаходження шляхів вирішення різноманітних проблем. Успішні проекти проілюстровано, в першу чергу, на прикладах міжнародного співробітництва Ужгородського національного університету з вищими навчальними закладами та науковими установами Румунії. Підкреслюється освітній компонент проектів, який може лягти в основу нових навчальних планів, підручників, нової програми підготовки майбутніх фахівців. Окремим аспектом розглянуто розвиток проектної роботи між українськими та румунськими музеями, територіальними громадами, торгово-промисловими палатами та освітніми і науковими установами. Актуальним визначено підготовку спільних міжнародних проектів у різних наукових галузях, зокрема у сферах енергоефективності та енергозбереження, екології, боротьби з надзвичайними ситуаціями й природними лихами, охорони здоров'я. Разом з тим, проведення спільних наукових дослі-

джень через транскордонні програми не втрачають актуальності сьогодні й у сфері міжлюдських контактів та збереження спільної культурної спадщини.

У статті також зафіксовано обсяг залучених грантових коштів з фондів Європейського Союзу під проєктну діяльність у різних пріоритетних напрямках та визначено ті, які потребують подальшої грантової підтримки.

Ключові слова: транскордонна співпраця, HU-SK-RO-UA, RO-UA, ЄС, програмна територія, грантова підтримка, освіта, наука.

The article focuses on contemporary Ukrainian-Romanian cross-border relations in the field of education and science, taking into account the cultural closeness of the two peoples and common current challenges. Significant attention is paid to the specifics of cross-border cooperation in Zakarpattia region and the counties of Satu Mare, Maramures and Suceava. It is stated that opportunities for regulating challenges are mostly open to the western cross-border regions of Ukraine through access to the European Neighborhood Instrument and its cross-border cooperation programs - «Hungary – Slovakia – Romania – Ukraine» and «Romania-Ukraine». The author substantiates the need to study the cross-border area and find ways to solve various issues. Successful projects of the program area are illustrated, first of all, by the examples of international cooperation of Uzhhorod National University with higher educational institutions and scientific establishments of Romania. The educational component of the projects is emphasized which can form the basis of new curricula, textbooks, a new program for training future professionals. The development of project work between Ukrainian and Romanian museums, local communities, chambers of industry and commerce, educational and scientific institutions is another aspect which has been studied in the article. The preparation of joint international projects in various scientific fields is considered relevant; among them there are energy efficiency and energy conservation, ecology, the alleviation of emergencies and natural disasters and health care. Admittedly, conducting joint scientific research through cross-border programs is still of relevance today in the field of people-to-people contacts and preservation of common cultural heritage.

The article also points to the amount of grant financing obtained from the European Union funds for carrying out project activities in various priority areas and identifies those that require further grant support.

Key words cross-border cooperation, HU-SK-RO-UA, RO-UA, EU, program area, grant support, education, science.

Постановка проблеми. Для транскордонних територій доступ до Європейського інструменту сусідства та його програм прикордонного співробітництва відкриває нові можливості розвитку, в тому числі у сфері освіти та наукових досліджень. Територіальне розташування, наявність меморандумів та угод про співпрацю між місцевими органами влади, між освітніми закладами, між культурними

установами створюють максимально комфортні умови для співпраці та реалізації проєктів. Йде мова про повіті: Сату-Маре, Марамуреш, Ботошань, Сучава, Тулча в Румунії та області: Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Одеська в Україні (за програмою RO-UA) та повіті Марамуреш, Сату-Маре, Сучава в Румунії та Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області в Україні.

Мета публікації - сфокусувати увагу саме на тому, як транскордонне співробітництво, фінансові механізми, програми Європейського Союзу сприяють розвитку університетів, науково-дослідних інститутів, наукових установ та підтримують освітньо-наукову діяльність.

Серед основних викликів та потреб, які на сьогоднішній день пріоритетно розглядаються вищезгаданими найпотужнішими програмами транскордонного співробітництва, виокремлюється низка важливих сфер: розвиток місцевої культури та збереження історичної спадщини, раціональне використання природних ресурсів, виховання культури відповідального споживання, моніторинг, прогнозування та попередження стихійних лих, природних і техногенних катастроф, надзвичайних ситуацій, енергоефективність, впровадження екологічно чистих технологій, виробництво енергії з відновлюваних джерел та ряд інших [5]. За результатами 1-го, 2-го і 3-го конкурсного відбору Програми транскордонного співробітництва «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна» Європейського інструменту сусідства 2014 – 2020 рр. реалізовувалося та досі реалізовується понад 90 міжнародних проєктів, до яких долучено організації українсько-румунського ТКР (зокрема бюджет для Закарпаття становить близько 10 млн. євро) [1]. І всі вони містять компоненти освіти та науки, що дає нам можливість залучати студентів, запроваджувати нові курси лекцій, проводити наукові конференції, тренінги, тощо.

Загальний бюджет Спільної операційної програми «Румунія-Україна» – 60 мільйонів євро. Всього в її рамках профінансовано 62 проєкти. Напрямами, які фінансуються, є: освіта, дослідження, спільна культурна спадщина, транспорт, охорона здоров'я, надзвичайні ситуації, а також попередження і протидія організованих злочинності. Гроші, виділені Євросоюзом, спрямували на розвиток інфраструктурних та соціальних об'єктів двох країн [2].

Закарпаття реалізовує 13 інфраструктурних та соціальних проєктів на суму 3 мільйони євро. Кошти виділено Євросоюзом у рамках транскордонної програми «Україна - Румунія 2014 - 2020» [1].

У межах транскордонної співпраці важливу роль відіграють популяризація та поширення інформації щодо мови, історії і культури сусідніх країн, це відбувається через наукову роботу, освітні акції та через організацію навчально-ознайомчих екскурсій, літніх шкіл тощо. Саме на поглиблення вивчення історичних та культурних зв'язків населення сусідніх країн; збереження спільної культурної спадщини, традицій, релігійних цінностей; інтенсифікацію інституційної транскордонної співпраці; посилення соціально-культурної єдності шляхом зміцнення

співпраці між окремими людьми та громадами; залучення молоді до вивчення та поширення традицій, культури, історичних цінностей; підвищення рівня обізнаності молоді в інституційно-транскордонних відносинах першочергово зорієнтовані проекти українсько-румунського ТКР, опис яких подається нижче.

Окремою сторінкою українсько-румунської співпраці Ужгородського національного університету та Повітового музею у місті Сату-Маре слід назвати спільну участь у міжнародних проектах: «Вивчення, дослідження та використання міжкордонного культурного надбання» та «Інтерактивна інституційна співпраця. Історія та традиції та культура без кордонів». Їх метою стало збереження культурної спадщини, створення та демонстрація нових витворів мистецтва; посилення інституційної транскордонної співпраці шляхом здійснення реальних заходів; сприяння дослідженню культури, традицій та історії національних меншин; залучення молоді до вивчення та поширення традицій, культури, історичних цінностей; підвищення рівня обізнаності молоді в інституційно-транскордонних відносинах. Науковці Ужгородського національного університету разом з Повітовим музеєм м. Сату-Маре реалізовували ці два проекти і започатковували проектну співпрацю між нашими регіонами. Варто зазначити, що загалом установи Закарпатської області та повіти Сату-Маре і Марамуреш протягом десятиліття тісно співпрацюють з багатьох проблемних питань, зокрема одним з найважливіших є збереження культурної спадщини. Продовженням співпраці стали два наступні проекти, варті нашої уваги, один з них - «Culture Connect – Cultural Mobility in the Border Area - Культура з'єднує - культурна мобільність у прикордонній зоні» HUSKROUA/1702/3.1/0040, його координують Повітовий музей м. Сату-Маре в Румунії, Закарпатський музей народної архітектури і побуту в Ужгороді, Словацький національний музей - Музей української мови у Пряшівському самоврядному краї Словацької Республіки (грант ЄС 508 572,0 євро).

Ще один цікавий проект – «Промоція ремісництва і гастрономії регіону як невід'ємних складових культурної спадщини Карпатського євро регіону» HUSKROUA/1702/3.1/0027, партнери: Торгово-промислова палата Марамуреш (м. Байя-Маре, Румунія), Університет в м. Бабеш-Боляї (м. Клуж-Напока, Румунія), Університет в м. Мішкольц (Угорщина) та Ужгородський національний університет (грант ЄС – 581 954.68 євро). Основна його мета - розвивати транскордонну співпрацю в регіоні проекту, просуваючи ремесла та гастрономічну культуру регіону як невід'ємні складові культурної спадщини Карпатського євро регіону та як загальний регіональний туристичний напрям, у такий спосіб зближуючи місцеві спільноти та усуваючи межі між членами ЄС - Угорщиною і Румунією та їх сусідом - Україною. Серед головних цілей: проведення антропологічного аналізу в регіоні проекту предметів ремісництва та гастрономії для забезпечення цілісного уявлення про знання, звичаї та еволюцію громад, підкресливши відмінності та схожість у цих регіональних громадах та між ними; розвивати регіон проекту як спільний

туристичний напрям, підтримуючи та просуваючи накреслений транскордонний туристичний маршрут як засіб для зв'язку місцевих виробників (ремесла та гастрономія) з туристичними ринками (розробка вебплатформ; рекламні тематичні маршрути тури; спеціалізовані міжнародні спільні заходи; спілкування та просування).

Проте наші країни поєднані між собою ще одним визначальним фактором – нашою природою, кліматичними умовами спільного Карпатського регіону. Це наш спільний дім, повітря, земля і вода, без яких наше життя є неможливим. І тільки в наших силах зробити так, щоб регіон якомога менше страждав. Це стосується як необережної людської діяльності чи бездіяльності, так і невідворотних природних факторів, катаклізмів. Завдання людей – мінімізувати цей вплив, зробити все, щоб убезпечити наш регіон від руйнівних наслідків надзвичайних природних явищ. Роль науковців у цьому процесі важко переоцінити. Науковці Ужгородського національного університету, Кошицького університету ім. П.Й. Шафарика у співпраці з колегами з Технічного університету Клуж-Напока, Будапештського університету технологій та економіки проводять геодезичні зйомки на транскордонній території, розробляють методологію застосування існуючої інфраструктури в просторовому та часовому моделюванні вмісту водяної пари в атмосфері, розробляють базу даних зенітних тропосферних затримок, яка буде використана для чисельного моделювання погоди, формують карту ризиків на ГІС платформі [4]. Мова йде про проєкти «Система космічного захисту від надзвичайних ситуацій – транскордонна система для передбачення надзвичайних природних явищ на основі використання супутникових технологій в Угорщині, Словаччині, Румунії та Україні» та розширення діючої системи космічного захисту від надзвичайних ситуацій. Природні і техногенні катастрофи, надзвичайні ситуації в регіоні обумовлені головним чином природними факторами: повеннями, викликаними підвищеною грозовою активністю, частими повеннями і землетрусами через географічне розташування.

Боротьбі зі стихійними лихами присвячено також міжнародні проєкти «Спільні заходи щодо запобігання стихійним лихам у басейні річки Уж» HUSKROUA/1702/8.1/0005; «Спільна розробка рятувальних заходів для здійснення волонтерами при стихійних лихах» HUSKROUA/1702/8.1/0035; Комплексна стратегія боротьби з повеннями у водозаборі Верхньої Тиси DIKEINSPECT HUSKROUA/1901/8.1/0088;

Загалом можемо зазначити, що на цей пріоритет у транскордонному українсько-румунському регіоні виділяється немало коштів з фондів ЄС. Наприклад, тільки в межах однієї Спільної операційної програми Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014-2020 виділено понад 7,5 мільйона євро для тих проєктів, де у партнерстві повіти Сату - Марє і Марамуреш та Закарпатська область [3].

Досягнення екологічної безпеки в Карпатському регіоні можливе також через вирішення енергетичної проблеми. Розв'язання цієї насправді глобальної задачі тісно пов'язане зі збереженням на всій земній кулі життєвого простору, комфорт-

ного для проживання наступних поколінь людей. Врешті - решт це вимагає встановлення гармонії між розвитком людства та динамікою змін стану навколишнього середовища і умов життя населення. На сьогодні визначальним аспектом вирішення таких масштабних світових проблем є енергозбереження. У зв'язку з цим енергозбереження стає одним з головних пріоритетів економічної політики переважної більшості держав, у тому числі й транскордонної території.

Саме сприянню енергоефективності та розвитку відновлюваних джерел енергії через освітню та практичну діяльність у громадах для підтримки сталого використання природних ресурсів у прикордонних регіонах присвячено один з найбільших міжнародних проєктів - «Нові енергетичні рішення в Карпатському регіоні» NESICA. До розробки нових енергетичних рішень долучились з української сторони Ужгородський національний університет, з румунської – Сучавський університет Стефана чел Маре. Цей проєкт сприяє досягненню цілі програми «Захист довкілля, пом'якшення кліматичних змін та адаптація», забезпечуючи потужну платформу для здійснення заходів з енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії.

Важливим аспектом реалізації проєкту є розробка Спільної концепції розумної енергетики у Карпатському регіоні: “Eco-Smart Energy – Carpathia”. Базовими принципами Спільної концепції розробниками обрано: відповідність принципу сталого розвитку територій і громад, тобто відповідність на практиці збалансованості (узгодженості, гармонізації) економічної, екологічної та соціальної складових їх розвитку; комплексний (системний) підхід до здійснення багатofакторного, системно-оптимізаційного аналізу та напрацюванню практичних рекомендацій; забезпечення стрижневого характеру впровадження прийнятих у ЄС п'яти критеріїв оцінювання щодо перспектив успішності і впроваджуваності Концепції як стратегічного документа, а саме - актуальність (відповідність), дієвість (результативність), ефективність, вплив (впливовість), сталість.

Сутність і базові принципи розробленої Концепції «Smart - Energy – Carpathia» не обмежуються тільки цільовою територією проєкту NESICA. Адже Карпатський макрорегіон за своїми природно-ресурсними, економіко-географічними, інфраструктурними та соціально-політичними характеристиками є достатньо цілісною природно-географічною територією у центрі європейського континенту, де знаходяться такі країни, як Румунія, Угорщина, Словаччина, Польща і Україна. Що стосується України, то вибір і законодавче закріплення країною євроінтеграційного курсу, підписання і планомірна реалізація Угоди про асоціацію з ЄС також вимагають узгодженості енергетичних рішень та використання природно-ресурсного енергетичного потенціалу з базовими принципами ЄС та міжнародно-правовими угодами, ратифікованими Україною.

Серед найкращих практик у цьому напрямі варто відмітити також проєкт, що реалізовується за програмою Румунія-Україна «Розумна енергія транскордонного

співробітництва», тут власне важливий освітній та науковий компонент, в результаті проєкту відкрито інноваційні центри та лабораторії SmartEnergy в Україні та Румунії; виконано енергоаудит в університетських будівлях та громадах регіону; розроблено плани заходів з енергозбереження з використанням нових технологій та інноваційних рішень на основі проведеного енергоаудиту; студенти з України та Румунії отримали практичні навички та знання у сфері сучасних енергетичних технологій; започатковано новий навчальний курс з енергоменеджменту в УжНУ; встановлено сучасну енергоекономну систему освітлення в будівлях двох факультетів УжНУ; всі будівлі УжНУ оснащені «розумними» лічильниками електроенергії, які через мережу передають свої дані в єдиний диспетчерський пункт для аналізу використання електричної енергії.

Важливий науково-дослідний компонент міститься у міжнародному проєкті «Партнерство для досліджень геному в Україні та Румунії», що виконується та фінансується в рамках Спільної операційної програми Румунія-Україна 2014-2020. Партнери: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна та Університет імені Васіле Голдіш у м. Арад, філія у м. Сату-Маре (Румунія).

Основна мета наукової частини проєкту – знайти і описати генетичні відмінності у повногеномних послідовностях 300 мешканців Закарпаття і румунських Сату-Маре та Бая-Маре. Генетичні дані, отримані в ході дослідження, допоможуть виявити й описати поширені, рідкісні та ендемічні варіанти медичного значення в етнічно різноманітній людській популяції прикордонного регіону Румунії та України. Також геномні дані дозволять вченим отримати найбільш детальну й об'єктивну картину генетичного різноманіття, тобто побачимо генетичне коріння, що сформувало сучасне населення Закарпаття та північної Румунії (грант ЄС 269 460 євро).

Перший результат - уже створено високоспеціалізовану ДНК-лабораторію, на базі якої планується підготовка когорти молодих дослідників - геномних біологів, медиків та біоінформатиків, які вмітимуть працювати з ДНК людини та інших організмів, а також аналізувати генетичну інформацію.

Проєкт передбачає як наукову, так і навчальну складові, адже він стане фундаментом для міжнародного співробітництва у сферах розвитку науки і виховання нового покоління висококваліфікованих фахівців. «International workshops in genomics and bioinformatics» надали можливість 80 студентам партнерських університетів набути нових знань з цієї актуальної проблематики. Команда проєкту переконана, що вони заклали фундамент для логічного продовження наступних спільних розробок.

Отже, сьогодні реалізовується концептуальна модель, у якій головна роль відводиться активізації наукової, інноваційної та міжнародної діяльності. Це водночас сприяє розширенню та зміцненню двосторонньої співпраці країн, інституцій та людей. Відрадно, що в цьому контексті між університетами і науковими установами України та Румунії розвиваються хороші зв'язки, це створює можливість

реалізації багатьох наукових ідей. Спільно виконуються дослідницькі проекти, відбувається обмін викладачами та студентами, науково-педагогічні працівники діляться досвідом на науково-практичних міжнародних конференціях. Зростає упевненість, що ці напрацювання будуть інтенсифіковуватися у майбутньому.

Загалом у нас хороша проектна історія, нам потрібно на міцно сформованому фундаменті будувати нові проекти, тому що проблем і викликів багато, тож ми повинні на них реагувати. Бажано, щоб кожен спільний проект містив значно ширшу освітню і дослідницьку компоненту. Маємо орієнтуватися на розвиток академічної мобільності в регіоні, на розвиток молоді - як професійний, так і особистісний.

Наша задача - залучати нові кошти на інноваційне обладнання, модернізацію освіти, тож запрошення до співпраці, до підготовки спільних проектів продовжує бути актуальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний вебсайт Закарпатської обласної державної адміністрації. URL: <https://oda.carpathia.gov.ua/storinka/yevropeyskyu-institut-susidstva> (дата звернення 20.02.2022)
2. Офіційний вебсайт Спільної операційної програми Румунія-Україна 2014-2020. URL: <https://ro-ua.net/ua/> (дата звернення 08.05.2022)
3. Офіційний вебсайт Спільної операційної програми Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014-2020. URL: <https://huskroua-cbc.eu/> (дата звернення 03.05.2022)
4. Офіційний вебсайт Ужгородського національного університету. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/projects-huskroua> (дата звернення 08.05.2022)
5. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого регіонального розвитку : аналітична доповідь / [Химинець В.В., Головка А.А., Мірус О.І.]. Київ: НІСД, 2021. 47 с.

REFERENCES

1. Ofitsiyniy veb-sait Zakarpatskoi oblasnoi derzhavnoi administracii [Official website of the Zakarpatska Oblast State Administration]. Retrieved from <https://oda.carpathia.gov.ua/storinka/yevropeyskyu-institut-susidstva> [in Ukrainian].
2. Ofitsiyniy veb-sait Spilnoi operatsiinoi prohramy Rumuniia-Ukraina 2014-2020 [Official website of the Joint Common Operational Programme Romania-Ukraine 2014-2020]. Retrieved from <https://ro-ua.net/ua/> [in Ukrainian].
3. Ofitsiyniy veb-sait Spilnoi operatsiinoi prohramy Uhorshchyna-Slovachchyna-Rumuniia-Ukraina 2014-2020 [Official website of the Joint Common Operational Programme Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine 2014-2020]. Retrieved from <https://huskroua-cbc.eu/> [in Ukrainian].
4. Ofitsiyniy veb-sait Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu [Official website of the Uzhhorod National University]. Retrieved from <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/projects-huskroua> [in Ukrainian].
5. Khymynets, V.V., Holovka, A.A., & Mirus, O.I. (2021). Transkordonne spivrobitnyctvo yak instrument miscevoho rehionalnoho rozvytku [Cross-border cooperation as an instrument for local regional development]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].